

Ks. PIOTR SROCZYŃSKI

Jezus Chrystus istotą katechezy

WPROWADZENIE

Katolicka teologia była zawsze ukierunkowana na Chrystusa, nie zawsze jednak w taki sam sposób. We współczesności, mniej więcej od połowy ubiegłego wieku, obserwuje się wyraźnie tendencję, by teologię skupić wokół osoby i dzieła Jezusa Chrystusa, by w sposób wyraźny ukazać Go jako naczelną zasadę teologii.¹ Dla katechezy i wychowania religijnego ważna była idea chrystocentryzmu w teologii, ponieważ jest ona jednym z podstawowych źródeł katechezy i wychowania religijnego. Wielką zasługę ma tu teologia biblijna, której rozwój związany jest z odnową biblijną, zapoczątkowaną w pierwszej połowie XX wieku. Jej zwieńczeniem jest Konstytucja Soboru Watykańskiego II *O Objawieniu Bożym*, która mówi m.in., że „Najgłębsza zaś prawda o Bogu i zbawieniu człowieka jaśnieje nam przez to objawienie w Osobie Chrystusa, który jest zarazem pośrednikiem i pełnią całego Objawienia” (KO 2).

1. POJĘCIE CHRYSSTOCENTRYZMU

Chrystocentryzm to jeden z kluczy interpretacyjnych Soboru Watykańskiego II. Konstytucja soborowa *O Kościele w świecie współczesnym* stwierdza, że: *Tajemnica człowieka wyjaśnia się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego. Albowiem Adam, pierwszy człowiek, był figurą przyszłego, mianowicie Chrystusa Pana. Chrystus, nowy Adam, już w samym Objawieniu tajemnicy Ojca i Jego Miłości objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i ukazuje mu najwyższe jego powołanie. Przez Chrystusa więc i w Chrystusie rozjaśnia się zagadka cierpienia i śmierci, która przygniata nas poza Jego Ewangelią. Chrystus zmartwychwstał, zwyciężając śmierć swoją śmiercią i obdarzył nas życiem, abyśmy jako Synowie w Synu wołali w Duchu: Abba, Ojcze* (KDK 22).

Encyklopedia Katolicka – chrystocentryzm rozumie w trzech aspektach. W aspekcie przedmiotowym, jako ześrodkowanie w Chrystusie

¹ Por. J. Pryszmont, *Chrystocentryzm w teologii moralnej*, *Collectanea Theologica* 40 (1970) f. 1, s. 13.

działa stworzenia, odkupienia, zbawienia i pełni eschatycznej człowieka. W aspekcie formalnym rozumie jako koncentrację wszystkich zagadnień teologicznych wokół idei Boga, objawiającego się w Jezusie Chrystusie. W aspekcie podmiotowym rozumie jako postawę egzystencjalną, charakteryzującą się tak zwaną chrystokształną formacją życia osobistego i wspólnotowego.²

Teologia podkreśla, że żyć po chrześcijańsku, to znaczy żyć w Chrystusie. Teologia moralna kładzie u podstaw chrześcijańskiej moralności zbawienie w Chrystusie. Uwydatnia fakt udzielenia człowiekowi daru, dzięki któremu został on wyniesiony do porządku nadprzyrodzonego. Przez to wyniesienie ludzie zostają wszczepieni w Chrystusa, zyskują istnienie w Chrystusie: *esse in Christo*. Dar ten jest zarazem i zadaniem, zobowiązaniem do realizacji norm Chrystusa. Wykonanie tego zadania ma być wypełnieniem misji zleconej przez Boga, ma być odpowiedzią człowieka na to powołanie. W powołaniu Bożym w Chrystusie i odpowiedzi człowieka na nie wyraża się zbawczy dialog.

Takie ujęcie prawd wiary i wizja życia chrześcijańskiego, jako odpowiedzi na powołanie człowieka przez Boga, w Chrystusie, wywarły niewątpliwy wpływ na koncepcję katechezy. Ta ostatnia już nieco wcześniej, bo w nurcie odnowy kerygmatycznej, znalazła drogę powrotu do chrystocentrycznego ujęcia. Bibliści, szukając podstaw idei chrystocentrycznych w Nowym Testamencie, dokonali rozróżnienia pomiędzy chrystologią podmiotową, a przedmiotową. Do chrystologii podmiotowej zaliczają naukę Chrystusa o Królestwie Bożym, postulat zmiany życia (*metanoi*) oraz świadomość mesjańską Jezusa. Z chwilą zmartwychwstania Chrystus stał się przedmiotem wiary. Ta popaschalna wiara uczniów stanowi istotę chrystocentryzmu w chrystologii przedmiotowej.³

Idea chrystocentryzmu została jednak rozpowszechniona, szczególnie w Polsce, dopiero w dobie Soboru Watykańskiego II. Wielką zasługą odnowy kerygmatycznej w katechezie było umieszczenie Chrystusa w centrum przepowiadania. Nurt ten podkreślał, że chrześcijaństwo nie jest czymś, lecz Kimś i dlatego katecheza powinna być nie tyle przekazem religijnej doktryny, ile przedstawieniem i przybliżeniem Osoby Jezusa Chrystusa. Chrystus powinien przeto stanowić centralny punkt zarówno różnorodnych form przepowiadania, jak i wychowania religijnego.⁴

² Por. R. Łukaszyk, *Chrystocentryzm*, EK, T. 3, Lublin 1979, k. 296.

³ Por. H. Langkammer, *U podstaw idei chrystocentrycznych w Nowym Testamencie*, w: *Chrystocentryzm w teologii*, red. E. Kopeć, Lublin 1977, s. 25-35.

⁴ Por. R. Murawski, *Katecheza jako głoszenie Chrystusa*, *Ateneum Kapłańskie* 110 (1997) nr 1, s. 66.

Synod Biskupów w 1977 r. poświęcony katechizacji zajął się również tą problematyką. Przede wszystkim zaakcentował zagubioną nieco poprzez wieki integrację trzech ważnych elementów katechezy: dogmatycznego, sakramentalnego i moralnego. Domagał się scalenia tych wymiarów w każdej katechezie.⁵ Wymiary te łączy Osoba i dzieło zbawcze Jezusa Chrystusa.

Przemiany w modelu katechezy końca XX wieku wprowadziły nowe akcenty w realizację zasady chrystocentryzmu w nauczaniu religijnym i katechezie. Procesy dechrystianizacyjne a także antropologiczne ukierunkowanie katechezy osłabiły chrystocentryzm nauczania religijnego. Wydaje się, że bardziej integralne widzenie celu i istoty katechezy, nie przekreślając potrzeby otwarcia się na problemy człowieka, nie rezygnuje z chrystocentrycznej orientacji. Katecheza pełni bowiem trzy dopełniające się funkcje: nauczania, wychowania i wtajemniczenia chrześcijańskiego. Nie może tych funkcji skutecznie pełnić, jeśli utraci związek z Chrystusem.

2. CHRYSTOCENTRYZM W DOKUMENTACH KATECHETYCZNYCH KOŚCIOŁA

Ogólna instrukcja katechetyczna z 1971 r. mówi, że: „Ponieważ przede wszystkim przez Jezusa Chrystusa, Słowo Boże Wcielone, ingeruje Bóg w życie świata i objawia siebie ludziom, stąd Chrystus jest centrum orędzia ewangelicznego, w ramach historii zbawienia” (DCG 40). To zdanie wskazuje, że chrystocentryczne ustawienie katechezy nie przedawnia się w nowych uwarunkowaniach. Wymóg chrystocentryzmu katechetycznego wpisuje się w tym dokumencie w szersze tło teologicznych racji. Katecheza Kościoła powinna – zdaniem *Instrukcji* – naśladować ewangelistę Łukasza, który opis wydarzenia dotyczącego Jezusa Chrystusa poprzedza starannym studium: „Postanowiłem i ja zbadać dokładnie wszystko od pierwszych chwil i opisać ci po kolei” (Łk 1,1-3). Tak więc nauczanie o Chrystusie powinno być oparte na Piśmie Świętym. Należy następnie wskazywać na katechezie, że Jezus jest obecny w Kościele przez swego Ducha. Dlatego też nauczanie będzie przedstawiać Chrystusa nie tylko jako przedmiot, ale i „jako Tego, który otwiera serca słuchających na przyjęcie i zrozumienie Bożego Orędzia” (DCG 12).

Także nauczanie papieża Jana Pawła II ma charakter chrystocentryczny. Prawdę tę jasno formułuje już w pierwszej encyklice *Redemptor hominis*. „Odkupiciel człowieka, Jezus Chrystus, jest ośrodkiem wszechświata i historii” Jan Paweł II ukazuje w encyklice nie tylko

⁵ Por. B. Mokrzycki, *Liturgia jako źródło i cel katechezy*, Ateneum Kapłańskie 91 (1978) nr 1, s. 98.

podstawy nauki o Chrystusie, ale wskazuje przede wszystkim na zasadnicze znaczenie przyjęcia Chrystusa i Jego nauki w osobistym życiu każdego człowieka.

Catechesi tradendae – adhortacja apostolska Jana Pawła II z 1979 r., jako owoc Synodu Biskupów poświęconego katechizacji, szeroko zajmuje się chrystocentryzmem jako zasadą katechetyczną. Określa przede wszystkim, czym jest on w swej istocie i jakie jest jego zastosowanie w katechezie. Jan Paweł II podkreśla, że nie ma chrześcijańskiego przepowiadania bez Chrystusa. Ojciec Święty podaje dwa ujęcia chrystocentryzmu: podmiotowe i przedmiotowe (CT 5). Podmiotowe rozumie jako potrzebę nie tylko głoszenia Chrystusa młodemu, ale i konieczność doprowadzenia katechizowanych do osobowego spotkania z Nim. Przedmiotowe jest to przepowiadanie identycznego orędzia takiego, jakie głosił Chrystus Pan. Papież upomniał się o integralność tego Orędzia, aby było ono pełne (CT 29–30).

Katechizm Kościoła Katolickiego ogłoszony w 1992 r. stwierdza, że „Chrystus Pan jest kluczem, centrum i celem całej ludzkiej historii” (KKK 450). Prawdy *Katechizmu* są normą dla współczesnej katechezy w zakresie przedstawiania nauki o Jezusie Chrystusie. Nauka ta jest zawarta, od strony biblijno–dogmatycznej, w pierwszej części *Katechizmu* zatytułowanej „Wyznanie wiary”. W części drugiej, pod tytułem „Celebrowanie misterium chrześcijańskiego”, zawarta jest nauka o Chrystusie obecnym i działającym w liturgii Kościoła, zwłaszcza w sakramentach. W części trzeciej zatytułowanej „Życie w Chrystusie” podana jest nauka o życiu moralnym chrześcijanina, opartym o ideę chrystocentryzmu. Wreszcie w części czwartej, poświęconej modlitwie, ukazuje się ją w perspektywie chrystocentrycznej: „Modlitwa chrześcijańska jest związkiem przymierza między Bogiem i człowiekiem, człowiekiem Chrystusie” (KKK 2564).

Również w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*, wydanym w 1997 r., podjęto problem chrystocentrycznego ujęcia katechezy i wychowania chrześcijańskiego. Idea ta doznała w *Dyrektorium* szczególnego wzmocnienia. W dokumencie tym czytamy, że:

Chrystocentryzm oznacza najpierw skierowanie uwagi na Osobę Jezusa z Nazaretu, jednorodzonego Syna Ojca, pełnego łaski i prawdy.

Chrystocentryzm oznacza następnie, że Chrystus jest „ośrodkiem historii zbawienia” przedstawianej przez katechezę.

Chrystocentryzm oznacza ponadto, że orędzie ewangeliczne nie pochodzi od człowieka, ale jest słowem Bożym (por. DOK 98).

W ujęciu *Dyrektorium* celem katechezy jest komunია z Jezusem Chrystusem. Jednym zaś z kryteriów przedstawiania orędzia jest chrystocentryzm. Orędzie bowiem powinno być skoncentrowane na Jezusie Chrystusie. Jest to chrystocentryzm trynitarny, który prowadzi do wyznania

wiary w Boga: Ojca, Syna i Ducha Świętego (DOK 99). Ten trynitarny chrystocentryzm stanowi o wewnętrznej strukturze katechezy i jest podstawą posłania katechizowanych (DOK 100–104).

3. CHRYSTOCENTRYZM W KATECHEZIE I WYCHOWANIU

Podane normy katechezy chrystocentrycznej, wywodzące się z najnowszych dokumentów Kościoła, są istotną wskazówką dla praktycznej realizacji zarówno w podręcznikach katechetycznych, jak i działalności wychowawczej.

Chrystocentryczne ukierunkowanie katechezy odnosi się najpierw do jej treści. Wynika to z roli i miejsca Chrystusa w tajemnicy Odkupienia. Przez Chrystusa i dzięki Niemu można wnikać w wielką i niepojętą tajemnicę Boga. Chrystus jest obrazem, doskonałym objawieniem Ojca i dlatego tylko On może uchylić i odsłonić Jego tajemnicę. Chrystus jest pełnią Objawienia Bożego. Wcielenie Chrystusa i Jego dzieło stanowią kulminacyjny punkt zbawczej interwencji Boga. W męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa objawienie się Boga osiąga swój szczyt. W Nim, w sposób najpełniejszy, Bóg objawił swój zbawczy plan wobec ludzi i tajemnicę swojej miłości.⁶ Stąd też *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podkreśla, że każda forma chrześcijańskiego nauczania i wychowania powinna być zogniskowana wokół Osoby i dzieła Chrystusa, ponieważ: *Komunia z Jezusem Chrystusem, na mocy swej dynamiki, kieruje uczniów do zjednoczenia się z tym wszystkim, z czym głęboko był zjednoczony Jezus Chrystus: z Bogiem – Jego Ojcem, który posłał Go na świat, i z Duchem Świętym, który kierował Nim w Jego posłaniu; z Kościołem – Jego ciałem, za które się wydał, i z ludźmi – Jego braćmi, których los zechciał podzielić* (DOK 81). Nie ma posługi słowa bez wyraźnego zakorzenienia w Chrystusie. On jest w centrum wiary i życia chrześcijańskiego, dlatego również nauczanie i wychowanie, w swojej wewnętrznej istocie, koncentruje się na Jego Osobie.

Nie jest rzeczą łatwą realizacja tego postulatu. Jak zauważa R. Murawski, nie może to być jedynie zewnętrzne podzielenie materiału, wokół wielkich działów: Jezus Prawdą – dogmatyka, Jezus Życiem – sakramenty, Jezus Drogą – etyka, ale raczej przyjęcie zasady chrystocentrycznej, jako przenikającej i inspirującej całą treść nauczania.⁷ Należy więc stwierdzić, że każda katecheza jest *explicite* lub *implicite* związana z tajemnicą Chrystusa. Zwiastować jakiś akt zbawczy, wydarzenie religijne, to znaczy umieszczać je w tajemnicy Chrystusa. Wiara w Jezusa

⁶ Por. R. Murawski, *Katecheza jako głoszenie...*, s. 70-71.

⁷ Por. R. Murawski, j. w., s. 71.

Chrystusa i światło Ducha Świętego pozwoli w każdej katechezie na dokonanie przejścia od faktu do tajemnicy, ponieważ ta tajemnica jest zawsze tajemnicą Jezusa Chrystusa. Konkretyzacja tego poznania ma się wyrażać w:

- rozwijaniu wiary;
- wychowaniu liturgicznym;
- formacji moralnej;
- nauczaniu modlitwy;
- wychowaniu do życia wspólnotowego;
- wprowadzeniu do misji (DOK 85–86).

Głębsze poznanie wiary, w procesie katechetycznym, której ośrodkiem jest zmartwychwstały i działający w Kościele Jezus Chrystus, zawiera w sobie szczegółowe zadania katechezy, jak wychowanie liturgiczne, formacja moralna, rozumiana przede wszystkim jako pójście za Jezusem Chrystusem, stawanie się Jego uczniem, wyrażone przyjęciem Jego nauki. Formacja ta domaga się zatem odkrywania przed katechizowanymi potrzeby należenia do grona uczniów Jezusa, wspólnoty z Nim oraz gotowości dzielenia Jego losu, czy też nawiązywania z Nim osobowego kontaktu, np. poprzez modlitwę.⁸

Wydaje się, że jednym z powodów odrzucenia nauki Chrystusa, a często Jego samego, jest nieumiejętność rozeznania sytuacji i mentalności katechizowanych, ze strony nauczycieli religii i katechetów. Treść i forma katechezy nie korespondują wtedy z sytuacją katechizowanych. Jest niedobrze, jeśli katecheza o Chrystusie posiada braki doktrynalne, jest mało biblijna lub, co jest bardzo częste, niepowiązana z życiem katechizowanych. Niekiedy katecheci uciekają w katechezę, która zajmuje się jedynie historycznymi aspektami postaci Chrystusa. Jest to więc opowieść przeszłości, ale bez powiązania ze współczesnymi problemami katechizowanych. Umiejętność powiązania nauki i Osoby Chrystusa z pytaniami, które dotyczą młodych, jest jednym z ważnych wymogów skuteczności katechezy. Poznanie Chrystusa pomaga człowiekowi zrozumieć siebie, jak to dobitnie wskazał Jan Paweł II: „Człowieka bowiem nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może sam siebie do końca zrozumieć bez Chrystusa” (Warszawa, 2. czerwca 1979).

⁸ Por. J. Charytański, *Wychowanie moralne w katechezie*, w: Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej, Cz. 4: Z Chrystusem przetwarzamy świat, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1980, s. 13.

Zaproszenie Chrystusa Pana do wejścia w osobiste życie, podczas katechezy, jest jednocześnie zaproszeniem do pełni rozwoju. Podkreśliła to dobitnie Deklaracja Soboru Watykańskiego II O chrześcijańskim wychowaniu *Gravissimum educationis*, kiedy mówi o katechizowanych: „...niechaj zaprawiają się w prowadzeniu własnego życia, wedle nowego człowieka, w sprawiedliwości i świętości prawdy; w ten sposób niech się stają ludźmi doskonałymi, na miarę wieku pełności Chrystusowej i przyczyniają się do wzrostu Ciała Mistycznego” (DWCH 2).

Katecheza, otwierając przed uczniami tajemnicę wcielonego Syna Bożego, ukazuje Go w dziele gromadzenia dzieci Bożych w Kościele. Poznając więc tajemnicę Chrystusa, poznaje się jednocześnie i zgłębia tajemnicę Kościoła, Jego Ciała i Oblubienicy. Ta łączność Chrystusa i Kościoła jest widoczna już na początku życiowej drogi chrześcijanina, gdy przez spotkanie z Panem, w sakramencie chrztu św., wchodzi on równocześnie w życie wspólnoty Kościoła. W sposób pełniejszy uczestniczy w życiu Chrystusa i Kościoła, poprzez pierwszą komunię i bierzmowanie. Jeśli katecheza na tym etapie jest dobrze osadzona w tajemnicy Chrystusa, i bliska życiu dzieci, to jest nadzieja, że nauczanie religijne późniejszych etapów będzie bardziej owocne.

ZAKOŃCZENIE

Pomimo przemian zachodzących w mentalności współczesnych katechizowanych, nie można rezygnować w nauczaniu religijnym z wierności Bogu. Realizowanie chrystocentrycznego aspektu katechezy jest jednym z najważniejszych elementów tej wierności. Wiąże się ona z wiernością człowiekowi, czyli z takim przekazem nauki o Chrystusie, aby to była inicjacja, nie wbrew naturze człowieka, jego możliwościom i potrzebom, ale budząca nadzieję na rozwój, w jego wymiarze doczesnym. Chrystus stał się Człowiekiem dla zbawienia ludzi, dla ich rozwoju, dlatego też orędzie Chrystusa, przekazywane na katechezie, musi być wierne tej zbawczej, pełnej miłości, inicjatywie. Od tych, którzy to orędzie przekazują, zależy także, czy będzie ono przyjęte. Dlatego należy zawsze przywiązywać szczególną uwagę do treści i sposobu mówienia młodym o Chrystusie.

Zasada chrystocentryzmu jest metodą dochodzenia do prawdy. Jest swoistym principium wartościowania i wyodrębniania tego, co najbardziej istotne w nauce chrześcijańskiej i co jest powiązane z Tajemnicą Chrystusa. Dzięki Chrystusowi świat przestał być wrogi i obcy, doznał przebóstwienia. To przebóstwienie dokonuje się w Chrystusie i poprzez Chrystusa. Chrystologiczna koncentracja może budzić dyskusję i posiada swoje

alternatywy. Są nimi koncentracja pneumatologiczna, trynitarna, antropologiczna.⁹

ZUSAMMENFASSUNG

Das Christozentrismus-Prinzip, das von Anfang an in den Lehren und der Erziehung in der Kirche anwesend ist, das besser in der Hälfte des 20. Jahrhunderts bewusst wurde, ist nicht nur in den kirchlichen Dokumenten über die Katechese und die Erziehung anwesend, aber ist wirklich in das Inhalt der Lehrbücher wie auch der religiösen Erziehungsmethoden eingegangen.

⁹ Por. E. Kopec, *Znaczenie chrystologicznej koncentracji w teologii współczesnej*, w: *Chrystocentryzm w teologii*, red. E. Kopec, Lublin 1977, s. 23.